

УДК 37(09)+37.02

А. В. ДОБРИДЕНЬ

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини, Умань

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНІКА ВЧИТЕЛЯ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ А. С. МАКАРЕНКА

У статті розглянуто педагогічну техніку вчителя у контексті ідей А.С. Макаренка для максимального розвитку здібностей, творчого потенціалу і індивідуальності, формування гуманістичної системи цінностей, а також збереження і зміцнення здоров'я учнів.

Ключові слова: педагог, педагогічна майстерність, педагогічна техніка

Постановка проблеми. У наш час іде становлення нової системи освіти, орієнтованої на входження в світовий освітній простір. Загальні тенденції розвитку освіти – це не тільки значне розширення сфери знань і умінь школярів, і підвищення їх культури, максимальний розвиток здібностей, творчого потенціалу і ін-

дивідуальності, формування у них гуманістичної системи цінностей, а також збереження і зміцнення здоров'я учнів.

Зміни, що відбуваються в Україні, зумовлюють створення адекватних соціально-педагогічних умов, викликають необхідність проектування і впровадження нової моделі навчання, розробки і практичної реалізації інноваційних технологій у процесі навчальної діяльності. Це потребує вчителів з аналітичним стилем мислення, спрямованістю на вдосконалення навчального процесу, знанням широкого спектру педагогічних технологій, умінням обирати найбільш ефективні з них, враховуючи особливості учнів класу та власні можливості.

Життєві реалії нового часу вимагають глибокого аналізу педагогічних набутків видатних діячів минулого. Зокрема, при підготовці майбутніх педагогів звертаємося до спадщини відомого українського просвітителя, людини енциклопедичних знань – Антона Семеновича Макаренка.

Мета нашого дослідження – розкрити деякі аспекти поглядів видатного вітчизняного педагога А.С. Макаренка на роль та значення педагогічної техніки в житті педагога-майстра.

Виклад основного матеріалу. Педагогічну діяльність А.С. Макаренка вважають справою творчою, а педагога – особистістю творчою. Проблема оволодіння навичками педагогічної техніки на сьогодні є досить актуальною, бо майбутнє нашої країни визначає той, хто виховує підрастаюче покоління, формує майбутнього громадянина.

Педагогічна техніка вчителя – це вміння використовувати власний психофізичний апарат як інструмент виховного впливу. Це володіння комплексом прийомів, які дають учителеві можливість глибше, яскравіше, талановіше виявити свою позицію і досягти успіхів у навчально-виховній роботі. Поняття «педагогічна техніка» містить дві групи складників. *Перша група* пов'язана з умінням педагога керувати своєю поведінкою: техніка володіння своїм організмом (мімікою, пантомімікою); керування емоціями, настроєм для зняття психічного напруження, збудження творчого самопочуття; опанування умінням соціальної перцепції (техніка керування увагою, уявою); техніка мовлення (керування диханням, дикцією, гучністю, темпом мовлення). *Друга група* пов'язана з умінням впливати на особистість і колектив: техніка організації контакту, управління педагогічним спілкуванням; техніка навіювання.

А.С. Макаренко увів поняття «педагогічна техніка», яке має нагадувати педагогові про необхідність дбати не лише про сутність нашої діяльності, а й про форму вияву своїх намірів, свого духовного потенціалу. Педагогічна техніка сприяє гармонійному поєднанню внутрішнього змісту діяльності вчителя і зовнішнього його вираження. І тоді майстерність педагога виявляється в синтезі духовної культури і педагогічно доцільної зовнішньої виразності.

Відомий педагог високо цинив роль учителя в суспільстві, називаючи його «інженером дитячих душ». Саме тому А.С. Макаренко вказує на основні шляхи формування педагогічної техніки сучасного вчителя:

- розвиток уміння «читати за обличчям» своїх вихованців, за їхніми жестами, внутрішнім станом, намірами тощо;
- формування вміння керувати своєю мімікою, жестами, пантомімікою та поведінкою;
- формування мовної техніки, постановки голосу;
- розвиток емоційно-вольових якостей і комунікативних умінь;
- акторська підготовка, вміння грати в дитячому колективі, розігрувати педагогічний гнів, йти на педагогічно доцільний ризик;
- підготовка до подолання опору учнів виховним впливам;

– психологічна підготовка, формування дослідницьких умінь майбутнього вчителя.

Про ці напрями педагогічної творчості вчитель писав у «Педагогічній поемі», «Прапорах на баштах» та у численних своїх статтях, зокрема, у «Деяких висновках з мого педагогічного досвіду» і у «Проблемах шкільного радянського виховання».

А.С. Макаренко глибоко розумів, що педагогічна техніка має базуватися на психічному стані педагога, бути яскравим виразом його внутрішніх почуттів, намірів, переживань. Це – «не мертва гра, техніка, а справжнє відображення тих процесів, які є в нашій душі». Він рішуче виступав проти спроб формування педагогічної техніки лише на основі практики. Вона, на його думку, повинна розроблятися теоретично, але проходити шліфовку в практичній діяльності.

На думку А.С. Макаренка естетична виразність поведінки педагога – потужний виховний засіб, хоча на перший погляд здається малозначущою дрібницею, однак і вона є складовою педагогічної техніки. Антон Семенович говорить: «Це починається у всіх дрібницях. Голитесь ви кожного дня чи ні. Чистите ви черевики кожного дня чи ні. Вихователь, який дістає з кишені чорну зім'яту хустинку, – це вже не вихователь [2, с. 124]. Жести, рухи, звички педагога А.С. Макаренка відносив до обов'язкових атрибутів майстерності, яким потрібно навчати педагогів.

Важливою умовою є дотримання душевної рівноваги. Тому не варто допускати похмурість, перебільшення чужих вад. Важливо звертатися до гумору, як бути оптимістом і доброзичливою людиною.

Усі ці якості характеризують психологічну стійкість у професійній діяльності. В основі її – позитивне емоційне ставлення до себе, учнів, праці. Саме позитивні емоції активізують і надихають учителя, надають йому впевненості, сповнюють його почуттям радості, позитивно впливають на стосунки з дітьми, батьками, колегами. Негативні емоції гальмують активність, дезорганізують поведінку і діяльність, викликають тривогу, страх, підозру. Антон Семенович уважав, що в дитячому колективі має бути «постійна бадьорість, ніяких похмурих облич, ніяких кислих виразів, постійна готовність діяти, райдужний настрій, саме мажорний, веселий, бадьорий настрій» [2, с. 68].

Існують певні умови для формування цих якостей, а саме: розуміння соціальної ролі своєї професії, розвинуте почуття обов'язку, педагогічна правильність, емоційна чуйність, самоаналіз та самооцінка, професійне педагогічне мислення.

Педагогу також потрібно контролювати діяльність свого організму. Цей контроль спрямовується на міміку, рухи, темп мовлення та дихання. Молодому вчителю необхідний сеанс релаксації, а саме – заняття, під час якого людина фізично і психічно розслабляється. Особливо це потрібно тоді, коли вчитель відчуває невпевненість або страх перед дітьми.

Щодо зовнішньої техніки, то це гармонійна єдність внутрішнього змісту діяльності і зовнішнього його впливу. Педагог повинен навчитися адекватно й емоційно виразно відбити свій внутрішній стан, свої думки, почуття. Елементами зовнішньої техніки вчителя є вербальні й невербальні засоби.

Вчителю необхідно уважно вивчати можливість свого обличчя, навчитися користуватися виразним поглядом. Він має звертатися до дітей, створювати візуальний контакт. Необхідно уникати звернення погляду до стін, вікон, стелі. Візуальний контакт є технікою, яку потрібно розвивати, у той же час потрібно намагатися тримати всіх учнів у полі зору.

Розглянемо основні шляхи досягнення зовнішньої виразності:

- навчитися диференціювати й адекватно інтерпретувати невербальну поведінку інших людей, розуміти мову тіла, часу, простору у спілкуванні;

- прагнути розширити особистий діапазон різних засобів шляхом тренувальних управ (розвиток постави, ходи, міміки, візуального контакту, організація простору) і самоконтролю зовнішньої техніки;

- домагатися того, щоб використання зовнішньої техніки відбувалося органічно з внутрішнім переживанням, як логічне продовження педагогічного завдання, думки і почуття вчителя.

Досягнення виразності педагогічної техніки – лише одна зі сходинок до педагогічної майстерності. Техніка без усвідомлення завдань педагогічної дії, без розуміння мотивів діяльності учнів, істинної суті результатів взаємодії залишиться порожньою формою, беззмістовною непрофесійною дією. Опанування її прийомів має здійснюватися в контексті підвищення загальної педагогічної культури вчителя.

Справжній педагогічний процес виникає в той момент, коли створюється ситуація педагогічної взаємодії і ситуація педагогічного перетворення людини. Якщо реальної взаємодії і реального перетворення немає, то й немає самого педагогічного процесу. Це може бути даремною роботою, що не приносить результатів. Специфіка педагогічної діяльності полягає в тому, що вчитель поставлений перед необхідністю творчо взаємодіяти з учнями і творчо перетворювати їх.

Розглянувши теоретичні проблеми зовнішнього і внутрішнього педагогічного впливу на учнів, ми з'ясували, що:

1. Узагальнення прийомів педагогічного впливу й утворення відповідних понять доцільно проводити на основі ідей видатного педагога А.С. Макаренка.

2. Відправним положенням у використанні прийомів педагогічного впливу є констатація певної вади в поведінці учня і прагнення викоринити її, розвиваючи позитивні якості. У зв'язку з цим виникає необхідність в індивідуальному підході для боротьби з виявленими вадами учнів, який вимагає від учителя глибокого вивчення особливостей кожного з дітей: їх поглядів, інтересів, темпераменту, характеру, здібностей, а також умов життя.

3. Вибір кожного з прийомів педагогічного впливу визначається, по-перше, особливістю створюваної педагогічної ситуації, по-друге, змістом тих почуттів, що народжуються в школяра в новій педагогічній обстановці і стають основою виникнення нових мотивів поведінки і подолання власних вад, по-третє, об'єктивними фізіологічними і психологічними закономірностями, на основі яких у школяра виникають ті або інші думки і почуття.

4. У підході до вихованців необхідне розумне поєднання зовнішньої і внутрішньої техніки вчителя. Адже комплексний вплив позитивно відбивається на основній стратегічній лінії діяльності вчителя – це формування особистості учня як гідного громадянина нашої країни.

Таким чином, Антон Семенович неодноразово наголошував на необхідності для вчителів володіти прийомів організації власної поведінки і впливу на учня. З цієї метою він увів поняття «педагогічна техніка», яке має нагадувати педагогові про необхідність дбати не лише про сутність нашої діяльності, а й про форму вияву своїх намірів, свого духовного потенціалу. Адже «вихованець сприймає вашу душу та ваші думки не тому, що знає, що у вас на душі робиться, а тому, що бачить вас, слухає вас» [1, с. 45].

Висновки. Педагогічна техніка як сукупність професійних умінь сприяє гармонійному поєднанню внутрішнього змісту діяльності вчителя і зовнішнього його вираження. І лише тоді майстерність педагога виявиться в синтезі духовної культури і педагогічно доцільної зовнішньої виразності.

Список використаної літератури

1. Макаренко А.С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду // А.С.Макаренко. Твори в семи томах. – Т. 5. – К.: Рад. шк., 1954. – С. 169-172.
2. Макаренко А.С. Проблемы школьного советского воспитания: лекции / Пед. соч. В 8 т. – Т. 4. – М., АПН СССР, 1983-1986. – 398с.

А.В. Добрыдень

Уманский государственный университет имени Павла Тычины, г. Умань

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ТЕХНИКА УЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТЕ ИДЕЙ А.С. МАКАРЕНКО

В статье идет речь о выдающемся ученом А.С. Макаренко, рассматриваются его идеи педагогической техники учителя, основные качества личности, умения и навыки, которыми должен обладать педагог-мастер своего дела.

Ключевые слова: педагог, педагогическое мастерство, педагогическая техника

A.V. Dobryden

Uman State Pedagogical University named after P.Tychyna, Uman

TEACHER'S PEDAGOGICAL TECHNIQUE IN THE CONCEPT OF A.S. MAKARENKO
IDEAS

The article tells about an outstanding educator A.S Makarenko, his ideas of teacher's pedagogical technique, personality qualities, skills and knead edge, that the teacher should master.

Key words: educator, pedagogical skills, pedagogical technique.